

Gezinsstructuur en externaliserend gedrag

De rol van ouderlijke conflicten en ouder-kind relatie

Bachelorthesis (200600042)

Universiteit Utrecht

Groep: Britt Menges (3934314),
Rianne Westerhof (3586472),
Esmée Pama (3659712),
Marinte Elferink (3613577)

1e begeleider: Dr. Inge van der Valk

2e begeleider: Dr. Marjolijn Vermande

Werkgroep: 13

Datum: 18 juni 2013

Samenvatting

Volgens de gezinssysteemtheorie is het gezin een sociaal systeem. Dit systeem bestaat uit subsystemen, namelijk het echtelijk systeem, het ouder-kind systeem en het broer-zus systeem. Deze subsystemen beïnvloeden elkaar onderling, maar worden ook beïnvloed door systemen van buitenaf (Minuchin, 1985). In dit onderzoek wordt de samenhang tussen de gezinsfactoren gezinsstructuur, ouderlijke conflicten, ouder-kind relatie en de mate van externaliserend gedrag van jongeren onderzocht. Daarnaast is onderzocht of er sprake is van mediatie van de ouder-kind relatiekwaliteit in de samenhang van ouderlijke conflicten met externaliserend gedrag. Tevens wordt in deze verbanden gekeken naar mogelijke sekseverschillen. Het onderzoek is uitgevoerd onder 2366 jongeren in de leeftijd van 12 tot 16 jaar, waarbij gebruik is gemaakt van de vragenlijst 'Scholieren en Gezinnen 2013'. Uit de analyses blijkt dat de subsystemen elkaar onderling middels verschillende gezinsfactoren beïnvloeden. Zo blijkt dat jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen in dezelfde mate agressief gedrag rapporteren, maar jongeren uit gescheiden gezinnen rapporteren significant meer delinquent gedrag. Hierbij is geen sekseverschil gevonden. Ook is gevonden dat jongeren meer externaliserend gedrag rapporteren, wanneer er meer ouderlijke conflicten zijn en wanneer er een slechte ouder-kind relatiekwaliteit is. Een slechte kwaliteit van de moeder-kind relatie gaat samen met meer externaliserend gedrag bij meisjes dan bij jongens. Bij de kwaliteit van de vader-kind relatie is geen sekseverschil gevonden. Tot slot is sprake van een partieel mediatie effect, wat wordt verklaard vanuit het spill-over effect. In het mediatie effect zijn geen verschillen tussen de relatiekwaliteit van vader-kind en moeder-kind gevonden en is geen sprake van een sekseverschil tussen jongens en meisjes. Interventies zouden zich moeten richten op de subsystemen binnen het gezin, zoals de relatie tussen ouders en de relatie tussen ouder en jongeren om zo een spill-over effect te voorkomen.

Externaliserend gedrag in de adolescentie is een risicofactor voor gedragsstoornissen in de volwassenheid (Reef, Diamantopoulou, Van Meurs, Verhulst, & Van der Ende, 2011). Het is daarom van belang te kijken naar mogelijke voorspellers van externaliserend gedrag om vroegtijdig het probleemgedrag bij jongeren te signaleren en externaliserend gedrag hiermee te voorkomen of te beperken (Gerard, Krishnakumar, & Buehler, 2006). In de empirische literatuur worden verschillende definities van externaliserend gedrag gehanteerd. Liu (2004) beschrijft externaliserend gedrag als openlijke gedragingen die een negatief effect hebben op de externe omgeving. Specifieke gedragingen die hieronder vallen lopen uiteen, dit zijn onder andere: agressie, delinquentie, middelenmisbruik, verstoringen, hyperactiviteit (Buehler et al., 1997; Liu, 2004), het doorbreken van regels (Dumenci, Achembach, & Windle, 2011) en antisociaal gedrag (Apel & Kaukinen, 2008).

Het gezin blijkt een belangrijke invloedssfeer als het gaat om de ontwikkeling van externaliserend probleemgedrag van jongeren (Dekovic & Prinzie, 2008). Volgens de gezinssysteemtheorie is het gezin een sociaal systeem. Dit systeem bestaat uit subsystemen, namelijk het echtelijk systeem, het ouder-kind systeem en het broer-zus systeem. Deze subsystemen beïnvloeden elkaar onderling, maar worden ook beïnvloed door systemen van buitenaf (Minuchin, 1985). Verscheidene gezinsfactoren binnen dit gezinssysteem kunnen van invloed zijn op de ontwikkeling van externaliserend gedrag bij jongeren. In dit onderzoek zullen de volgende gezinsfactoren worden uitgelicht: gezinsstructuur, ouderlijke conflicten en de kwaliteit van de ouder-kind relatie. Tevens wordt gekeken naar een eventueel mediatie effect van de ouder-kind relatie tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag en eventuele sekseverschillen.

Gezinsstructuur

De echtelijke relatie wordt gezien als de sleutel tot het in stand houden van de kwaliteit van het gezin. Als het echtelijk subsysteem wordt verstoord, door bijvoorbeeld ouderlijke conflicten of een echtscheiding, kan dit de andere subsystemen beïnvloeden (Cavanagh & Huston, 2006; Erel & Burman, 1995). Elk jaar ervaren ongeveer 70 000 kinderen in Nederland een ouderlijke scheiding (Spruijt, 2007). Inmiddels heeft een groot aantal onderzoeken in de sociale- en gedragswetenschappen aangetoond dat ouderlijke echtscheiding een risicofactor is voor een problematische emotionele- en gedragsontwikkeling van jongeren (Cavanagh & Huston, 2006).

Er zijn verscheidene onderzoeken gedaan naar de directe rol van echtscheiding bij de ontwikkeling van externaliserend gedrag. Veel onderzoeken naar de rol van echtscheiding bij externaliserend gedrag zijn longitudinaal. Deze onderzoeken meten de effecten van echtscheiding op externaliserend gedrag voor en na de scheiding en vergelijken deze resultaten met gegevens uit intacte gezinnen (Amato, 2010; Robbers et al., 2011). Uit een studie van Van der Valk, Spruijt, de Goede, Maas en Meeus (2005)

onder Nederlandse jongeren blijkt dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer externaliserend gedrag vertonen dan jongeren uit intacte gezinnen. De ontwikkelingslijn is hetzelfde, maar het gemiddeld externaliserend gedrag verschilt. Deze resultaten komen overeen met andere onderzoeken, waaruit blijkt dat de negatieve invloed van een echtscheiding de ontwikkeling van jongeren uit gescheiden gezinnen verstoort (Amato, 2003; Amato, 2010; Chase-Lansdale, Cherlin, & Kiernan, 1995). Als specifiek wordt gekeken naar delinquent en agressief gedrag onder jongeren blijkt dat zowel delinquent als agressief gedrag vaker voorkomt bij jongeren uit gescheiden gezinnen (Griffin, Botvin, Scheier, Diaz, & Miller, 2000; Pagani, Boulerice, Tremblay, & Vitaro, 1997; Wells & Rankin, 1991). Jongeren uit gescheiden gezinnen zouden frequenter en heviger agressief gedrag vertonen (Griffin et al., 2000; Pagani et al., 1997). Daarnaast zou delinquent gedrag onder jongeren in gescheiden gezinnen 10 tot 15 procent vaker voorkomen dan in intacte gezinnen. Daarbij gaat het voornamelijk om klein delinquent gedrag en nauwelijks om ernstig crimineel gedrag als diefstal en geweld (Wells & Rankin, 1991).

Over het algemeen vertonen jongens meer externaliserend gedrag dan meisjes (Demuth & Brown, 2004; Lansford et al., 2006; Malone et al., 2004; Robbers et al., 2011; Van der Valk et al., 2005). Toch blijkt geen eenduidige bevinding omtrent sekseverschillen in de relatie tussen echtscheiding en externaliserend gedrag. Zo komt uit onderzoek van Malone en collega's (2004) naar voren dat meisjes wat betreft externaliserend gedrag niet worden beïnvloed door een echtscheiding. Jongens daarentegen vertonen in het eerste jaar na de echtscheiding meer externaliserend gedrag. Uit andere onderzoeken blijkt geen sekseverschil. Zowel jongens als meisjes zouden na het meemaken van een echtscheiding meer externaliserend gedrag vertonen (Sun, 2001; Van der Valk et al., 2005).

Ouderlijke conflicten

Naast echtscheiding van ouders kunnen conflicten tussen ouders een oorzaak zijn van externaliserend gedrag bij jongeren (Bradford, Vaughn, & Barber, 2008; Buehler & Gerard, 2002; Cummings, Goeke-Morey, & Papp, 2004). Onenigheid tussen ouders komt in elk gezin in meer of mindere mate voor. Echter, conflicten kunnen worden omschreven als intens en schadelijk en houden meer in dan een alledaagse onenigheid (Bradford et al., 2008). Ouderlijke conflicten worden onderverdeeld in openlijke en verborgen conflictstijlen (Buehler et al., 1998). Een openlijke conflictstijl wordt door Buehler en collega's (1998) omschreven als vijandig gedrag, waarbij een directe en zichtbare negatieve relatie tussen ouders is. Daarentegen omvat een verborgen conflictstijl vijandige gedragingen op een passief-agressieve manier, waarbij bijvoorbeeld wordt geprobeerd de jongere aan de kant van een ouder te krijgen of waarbij de jongere door een ouder gebruikt wordt om informatie over de andere ouder te krijgen. Zowel

openlijke als verborgen conflicten tussen ouders zijn gerelateerd aan externaliserend gedrag bij kinderen (Bradford et al., 2008; Buehler & Gerard, 2002; Cummings et al., 2004). In dit onderzoek wordt daarom geen onderscheid gemaakt tussen deze twee conflictstijlen.

Diverse onderzoeken laten zien dat de frequentie van ouderlijke conflicten niet uit lijkt te maken voor het verschil in de mate van externaliserende problemen (Grych & Fincham, 2001; Kim, Jackson, Conrad, & Hunter, 2008). Kinderen die zijn blootgesteld aan een hoge frequentie van conflicten tussen ouders laten geen significant grotere toename van externaliserende gedragingen zien, dan kinderen die aan een lage frequentie van ouderlijke conflicten zijn blootgesteld. Echter, het onderwerp van het conflict tussen de ouders blijkt wel bepalend te zijn voor de mate van agressief gedrag bij kinderen. Ouderlijke conflicten die persoonlijk van aard zijn geven een grotere kans op externaliserend gedrag, dan ouderlijke conflicten over werk of sociale onderwerpen (Cummings et al., 2004).

Er is geen eenduidige bevinding ten aanzien van sekseverschillen in de relatie tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag. Zo rapporteren Buehler en collega's (1997) geen sekseverschil in de toename van externaliserende gedragingen na het meemaken van ouderlijke conflicten. Externaliserende gedragingen zouden bij jongens evenveel toenemen als bij meisjes. Dit in tegenstelling tot het onderzoek van Essex, Klein, Cho en Kraemer (2003). Zij rapporteren een grotere toename van externaliserend gedrag bij jongens dan bij meisjes na het meemaken van conflicten tussen ouders. Meisjes laten na ouderlijke conflicten een grotere toename van internaliserende problemen zien. Toch is duidelijk dat jongens en meisjes een toename in externaliserend gedrag laten zien na blootstelling aan ouderlijke conflicten (Buehler et al., 1997; Essex et al., 2003).

Kwaliteit ouder-kind relatie

Jongeren hebben naast conflicten tussen ouders, zelf conflicten met ouders die van invloed kunnen zijn op externaliserend gedrag. Zo blijken jongeren meer problematisch gedrag te vertonen als een hoge mate van conflicten tussen de ouder en jongeren aanwezig is (Ary et al., 1999; Branje, Van Doorn, Van der Valk, & Meeus, 2009; Laursen & Delay, 2011; Martin, Bascoe, & Davies, 2011). De mate van conflicten heeft een negatieve samenhang met de kwaliteit van de relatie tussen ouders en jongeren. Terwijl de mate van steun een positieve samenhang heeft met de kwaliteit van deze relatie. Steun wordt gedefinieerd als ouderlijke gedragingen met als doel jongeren liefde en affectie te geven, waardering en acceptatie te laten blijken en het scheppen van een veilige, warme omgeving (Barnes, Hoffman, & Welte, 2006; Galambos, Barker, & Almeida, 2003). Steun van zowel moeder als vader zorgt voor een beschermende

factor tegen externaliserend gedrag bij jongeren (Fletcher, Steinberg, & Williams-Wheeler, 2004; Galambos et al., 2003; Martin et al., 2011; Rubin et al., 2004).

In dit onderzoek zal de kwaliteit van de relatie tussen ouders en jongeren worden gesplitst in moeder-kind relatie en vader-kind relatie. Zowel vader als moeder hebben een grote invloed op de ontwikkeling van het kind (Kotelchuk, 1976; Rinaldi & Howe, 2012; Rubin et al., 2004). Uit onderzoek blijkt een sekseverschil tussen ouders van invloed op de samenhang van de ouder-kind relatie op externaliserend gedrag (De Goede, Branje, & Meeus, 2009; Lewis & Lamb, 2003; Rinaldi & Howe, 2012). De relatiekwaliteit tussen moeder en kind zou vaker gerelateerd zijn aan externaliserend gedrag, dan de relatiekwaliteit tussen vader en kind (Mathijssen, Koot, Verhulst, De Bruyn, & Oud, 1998). Steun van de moeder is van groot belang voor de ontwikkeling van het kind. Ook in de late adolescentie blijft de steun van moeder van belang (De Goede et al., 2009; Rothbaum & Weisz, 1994). Dit kan worden verklaard, doordat moeder veelal de primaire verzorger is van het kind en meer tijd doorbrengt met het kind. Uit het onderzoek van Lewis en Lamb (2003) blijkt dat ook de relatie tussen vader en kind van grote invloed is. Deze invloed gaat vooral via spel, omdat vaders een hoge gevoeligheid hebben voor spel met het kind en de schoolresultaten van het kind. Uit onderzoek van Collins en Russel (1991) blijkt dat bij de aanwezigheid van beide ouders, vaders en moeders evenveel betrokken zijn bij de opvoeding. Ze hebben echter een verschillende rol in de relatie met het kind. Moeder is meer betrokken bij de zorg voor het kind en de vader meer bij het spel. Van jongs af aan is er al verschil tussen ouders in de manier van spelen en communicatie (Collins & Russel, 1991; Lewis & Lamb, 2003; Rinaldi & Howe, 2012; Rothbaum & Weisz, 1994). Uit de literatuur blijkt dat meer onderzoek is gericht op de invloed van de moeder-kind relatie dan op de vader-kind relatie. Hierdoor ontstaat een vertekend beeld over de mate van invloed van moeder en vader op externaliserend gedrag bij het kind (Rinaldi & Howe, 2012).

Er is geen eenduidig sekseverschil aan te tonen in de samenhang tussen de relatiekwaliteit van ouder en jongeren en externaliserend gedrag (De Goede et al., 2009). Uit verscheidene onderzoeken blijkt de samenhang van de relatiekwaliteit tussen ouder en jongeren sterker voor jongens. Bij een slechte ouder-kind relatie zullen jongens meer externaliserend gedrag laten zien dan meisjes (Branje et al., 2009; Rothbaum & Weisz, 1994). Uit het onderzoek van Rubin en collega's (2004) komt echter geen sekseverschil naar voren. Wel is uit empirisch onderzoek gebleken dat bij een slechtere kwaliteit van de ouder-kind relatie zowel jongens als meisjes meer externaliserend gedrag vertonen (Scaramella, Conger, & Simons, 1999).

Ouderlijke conflicten en kwaliteit ouder-kind relatie

Zoals reeds besproken zijn er directe relaties met externaliserend gedrag. Ook blijkt uit onderzoek een directe relatie tussen vroege ouderlijke conflicten en conflicten in

de relatie tussen ouders en jongeren, wat stabiel is over tijd (Gerard et al., 2006). De blootstelling van jongeren aan ouderlijke conflicten heeft invloed op het gevoel van veiligheid die jongeren ervaren in de relatie met vader en moeder (Harold, Shelton, Goeke-Morey, & Cummings, 2004), wat kan leiden tot externaliserend gedrag (Gerard et al., 2006; Harold, Shelton, Goeke-Morey, & Cummings, 2004). Deze directe relaties kunnen tevens met elkaar samenhangen, wat een mediatie effect wordt genoemd. Zo blijkt de relatiekwaliteit tussen ouders en jongeren een mediërende factor voor de relatie tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag bij jongeren (El-Sheikh & Elmore-Staton, 2004; Gerard et al., 2006; Grych & Fincham, 1990; Stocker, Richmond, Low, Alexander, & Elias, 2003).

Een verklaring voor deze mediatie is het *spill-over effect*. Het spill-over effect houdt in dat spanningen in een relatie kunnen leiden tot problemen in andere relaties binnen het gezin (Almeida, Wethington, & Chandler, 1999; Erel & Burman, 1995; Krishnakumar & Buehler, 2000). Problemen en frustraties uit de relatie tussen ouders kunnen geprojecteerd worden op de relatie tussen de ouder en jongeren. Hierdoor kunnen ouderlijke conflicten voor een lage relatiekwaliteit tussen jongeren en ouders zorgen, wat kan leiden tot externaliserend gedrag bij jongeren (Erel & Burman, 1995; Gerard et al., 2006; Krishnakumar & Buehler, 2000; Krishnakumar, Buehler, & Barber, 2003; Stocker et al., 2003). Deze relatie lijkt het sterkst wanneer weinig steun, liefde en sensitiviteit in de relatiekwaliteit van jongeren met vader en moeder aanwezig is (Krishnakumar & Buehler, 2000). Tevens komt in dit onderzoek naar voren dat jongeren in de adolescentiefase het meest kwetsbaar zijn voor het spill-over effect. Het is dus van belang tijdig te zorgen voor veranderingen in de ouderlijke conflicten om zo positief mogelijke uitkomsten voor de jongeren te bewerkstelligen en de kans op externaliserend gedrag zo klein mogelijk te houden (Krishnakumar & Buehler, 2000).

Er bestaat nog geen eenduidigheid over sekseverschillen van de jongeren in de mogelijke mediatie van ouder-kind relatiekwaliteit tussen ouderlijke conflicten en aanpassing bij jongeren. Zo komen in sommige onderzoeken geen significante verschillen tussen jongens en meisjes naar voren (Benson, Buehler, & Gerard, 2008; Cummings et al., 2004), maar wijst een ander onderzoek wel een sekseverschil aan, waarbij meer externaliserend gedrag bij jongens voorkomt. In dit onderzoek komt naar voren dat de hechting met de vader en conflict in de relatiekwaliteit met moeder voor jongens indicaties zijn voor het vertonen van externaliserend gedrag (El-Sheikh & Elmore-Staton, 2004).

Dit onderzoek

Externaliserend gedrag in de adolescentie is een risicofactor voor gedragsstoornissen in de volwassenheid (Reef et al., 2011). Het is belangrijk vroegtijdig het probleemgedrag bij jongeren te signaleren en externaliserend gedrag daarmee te voorkomen of te

beperven (Gerard et al., 2006). Het doel van dit onderzoek is meer inzicht te krijgen in de mogelijke oorzaken van externaliserend gedrag aan de hand van de gezinssysteemtheorie. Op basis van de literatuur wordt in dit onderzoek gekeken naar de rol van de gezinsfactoren gezinsstructuur, ouder-kind relatie en ouderlijke conflicten op het externaliserende gedrag van jongeren. Daarnaast wordt gekeken welke rol sekse hierbij speelt. In bestaand onderzoek is weinig gekeken naar jongeren in Nederland en is een gebrek aan recente informatie (Mathijssen et al., 1998). Tevens is weinig bekend over de adolescentie doelgroep. Dit onderzoek zal zich daarom richten op jongeren tussen de 12 en 16 jaar oud die in Nederland wonen, om externaliserend gedrag bij deze jongeren te verklaren en preventief te kunnen werken in de toekomst.

Hypotheses

In dit onderzoek staat de volgende vraagstelling centraal: Is er een samenhang in de relatie tussen gezinsstructuur, ouder-kind relatie, ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag bij jongeren en bestaat hierin een sekseverschil? De eerste deelvraag die wordt onderzocht is: Is er een verschil in het externaliserend gedrag van jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen en bestaat hierin een sekseverschil? Naar aanleiding van voorgaand literatuuronderzoek wordt verwacht dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer externaliserend gedrag vertonen dan jongeren uit intacte gezinnen. De tweede deelvraag die wordt onderzocht is: Is er een samenhang in ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag bij jongeren en bestaat hierin een sekseverschil? Hierbij wordt een positieve samenhang verwacht in ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag bij jongeren. De derde deelvraag die wordt onderzocht is: Is er een samenhang in de kwaliteit van de vader-kind relatie en moeder-kind relatie en het externaliserend gedrag bij jongeren en bestaat hierin een sekseverschil? Er wordt een negatieve samenhang verwacht in de kwaliteit van de ouder-kind relatie en externaliserend gedrag. De vierde deelvraag die wordt onderzocht is: In hoeverre is de kwaliteit van de moeder-kind relatie en vader-kind relatie een mediërende factor voor de relatie tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag bij jongeren en bestaat hierin een sekseverschil? Hierbij wordt een positieve samenhang verwacht tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag bij jongeren, waarbij de relatiekwaliteit van jongeren met hun ouders een mediërende factor is. Er zijn in empirisch onderzoek geen consistente bevindingen over een verschil van de invloed van de kwaliteit van de vader-kind relatie en moeder-kind relatie en sekseverschillen tussen jongens en meisjes. Daarom worden deze verbanden exploratief onderzocht.

Methode

Participanten

Aan dit onderzoek deden in totaal 2366 scholieren mee, waarvan 1148 (49%) jongens en 1207 (51%) meisjes. Ze variëren in de leeftijd van 12 tot 16 jaar ($M=13.73$ $SD=1.02$), waarbij de gemiddelde leeftijd van jongens 13.76 jaar ($SD=1.03$) en van meisjes 13.70 jaar ($SD=1.00$) is. De respondenten zitten op een reguliere middelbare school in het eerste, tweede of derde leerjaar. De scholen die hebben deelgenomen zijn verspreid over Nederland. Het opleidingsniveau varieert van VMBO tot VWO/Gymnasium, waarbij er 681 (29%) VMBO-leerlingen, 393 (17%) HAVO-leerlingen, 885 (37%) VWO/Gymnasium-leerlingen en 349 (15%) van gemengd niveau aan het onderzoek hebben deelgenomen. Van de respondenten komen 936 (40%) jongens en 977 (41%) meisjes uit intacte gezinnen, waarbij ouders getrouwd zijn of samenwonen en 212 (9%) jongens en 230 (10%) meisjes uit gescheiden gezinnen, waarbij ouders voorheen getrouwd waren of samenwoonden. De vragenlijst is tevens afgenomen onder 40 respondenten (2%) uit gezinnen waarvan een van de ouders is overleden. Respondenten uit verweduwd gezinnen zijn niet meegenomen in dit onderzoek.

Procedure

Op 40 reguliere middelbare scholen verspreid over Nederland zijn jongeren benaderd om de vragenlijst 'Scholieren en Gezinnen 2013' in te vullen. Hierbij is gebruik gemaakt van een cross-sectioneel design. Deze vorm van onderzoek houdt in dat een groep eenmaal op hetzelfde tijdstip wordt gemeten. Dit onderzoek gaat verder op het cross-sequentieel onderzoek van Inge van der Valk en Ed Spruijt naar scholieren en gezinnen dat sinds 2006 ongeveer tweejaarlijks wordt uitgevoerd. De data zijn verzameld door 50 studenten in het kader van de bachelorthesis van Pedagogische Wetenschappen. De afname van de vragenlijst heeft klassikaal plaatsgevonden onder schooltijd. Vooraf werd een korte instructie gegeven, waarna de vragenlijsten werden uitgedeeld. De leerlingen kregen 40 minuten om de vragenlijst in te vullen. Bij de afname werd gelet op verschillende ethische aspecten. Zo is uit onderzoek van een interne ethische commissie gebleken dat jongeren geen schade kunnen oplopen door het invullen van de vragenlijst. Tevens is de anonimiteit gewaarborgd, door geen namen te verwerken in de vragenlijst. Daarnaast is voorafgaand aan de afname aangegeven dat bepaalde vragen gevoelig kunnen liggen. Hierbij is de nadruk gelegd op de vrijwillige basis van het invullen van de vragenlijst, waarbij de leerlingen op elk moment mochten stoppen. De participanten hebben geen financiële compensatie ontvangen voor het invullen van de vragenlijst.

Instrumenten

In dit onderzoek zijn diverse concepten opgenomen, namelijk: gezinsstructuur, ouderlijke conflicten, kwaliteit van de ouder-kind relatie en externaliserend gedrag. Alle concepten zijn gebaseerd op zelf-rapportage van jongeren.

Het concept *gezinsstructuur* werd gemeten aan de hand van één vraag in de vragenlijst, namelijk: "Zijn je ouders getrouwd, wonen ze samen of zijn ze gescheiden?". De jongeren hadden hierbij keuze uit zes antwoordmogelijkheden, namelijk: "Mijn ouders zijn getrouwd (en wonen samen)", "Mijn ouders wonen samen, maar zijn niet getrouwd", "Mijn ouders zijn gescheiden (en waren getrouwd)", "Mijn ouders zijn gescheiden (en waren samenwonend)", "Mijn moeder is overleden" en "Mijn vader is overleden". Uiteindelijk zijn de data van de eerste vier categorieën gehercodeerd tot de variabelen 'gescheiden' en 'intact'. De variabele 'gescheiden' omvat zowel de gescheiden ouders, als ouders die niet langer samenwonen. De variabele 'intact' omvat zowel de getrouwde, als samenwonende ouders. De data van jongeren uit verweduwde gezinnen zijn voor dit onderzoek niet gebruikt.

De *beleving van ouderlijke conflicten* door de jongeren werd gemeten met behulp van de verkorte versie van de The Children's Perception of Interparental Conflict Scale ([CPIC-scale]; Grych, Seid, & Fyncham, 1992). De verkorte versie bevatte vijf items waar de jongeren konden antwoorden op een vijf-puntsschaal, variërend van 'nooit' tot 'voortdurend'. Een voorbeelditem van de CPIC-scale is: "Hoe vaak maken je moeder en vader – voor zover je weet – ruzie over de opvoeding?". De Cronbach's Alpha van de verkorte CPIC-scale is .82.

Daarnaast werd de *kwaliteit van de ouder-kind relatie* gemeten met behulp van de verkorte versie van de Network of Relationship Inventory ([NRI]; Furman & Buhrmester, 1985). De verkorte versie bevatte acht items over de relatie van de jongeren met moeder en acht items over de relatie van de jongeren met vader. Elk item werd beantwoord aan de hand van een vijf-puntsschaal, variërend van 'weinig of niet' tot 'meer kan niet'. Een voorbeelditem van de NRI is: "Waardeert je moeder de dingen die je doet?". De Cronbach's Alpha van de verkorte NRI voor relatiekwaliteit met vader is .86 en voor de relatiekwaliteit met moeder .83.

Tot slot werd het concept *externaliserend gedrag* gemeten. Het concept externaliserend gedrag wordt gemeten door het gemiddelde te nemen van de schalen agressie en delinquentie ($r = .44$). *Agressie* is gemeten aan de hand van de verkorte versie van de Direct and Indirect Agression Scales ([DIAS]; Björkqvist, Lagerspetz, & Osterman, 1992). De verkorte versie bestond uit elf items over directe en indirecte agressie. De jongeren konden antwoorden op een vier-puntsschaal, variërend van 'nooit' tot 'heel vaak'. De volgende vraag is gesteld: "Als jij boos of kwaad bent op iemand, wat doe je dan?" Vervolgens werden er diverse agressieve gedragingen gegeven,

bijvoorbeeld: "Ik probeer de andere belachelijk te maken". De Cronbach's Alpha van de verkorte DIAS is .85. *Delinquentie* werd gemeten met behulp van een verkorte versie van de zelfrapportage lijst over delinquentie, opgesteld door Baerveldt, Van Rossem, & Vermande (2003). De verkorte versie bestond uit vijftien items die inzicht geven in de frequentie van delinquent gedrag bij de jongere. De jongere gaf antwoord op een vierpuntschaal, variërend van 'nooit' tot '4 keer of meer'. De volgende vraag werd gesteld: "Heb je de afgelopen 12 maanden wel eens een van deze volgende dingen gedaan?" Vervolgens werden diverse delinquente gedragingen gegeven, zoals: "Een fiets gestolen". De Cronbach's Alpha van deze verkorte zelfrapportage lijst is .86.

Analyse

Om de vragenlijsten te verwerken is gebruik gemaakt van SPSS 20. Bij alle toetsingen is gebruik gemaakt van een significantieniveau van .05. Om de onderzoeksvraag te beantwoorden zijn de vier verschillende deelvragen apart geanalyseerd. Voor de eerste deelvraag is een t-toets gebruikt. Deze toets meet of er een significant verschil tussen de jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen bestaat op externaliserend gedrag. Bij de t-toets is de onafhankelijke variabele gezinsstructuur van nominaal meetniveau en de afhankelijke variabele externaliserend gedrag van interval meetniveau.

De tweede deelvraag, de samenhang tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag en de derde deelvraag, de samenhang tussen de relatiekwaliteit tussen ouder en kind en externaliserend gedrag, zijn beiden getoetst met een bivariate correlatie analyse.

Bij de laatste deelvraag is een mogelijk mediërend effect onderzocht van ouder-kind relatiekwaliteit op relatie tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag. Hierbij zijn twee regressie analyses uitgevoerd. Bij de eerste regressie analyse is gekeken of ouderlijke conflicten een voorspeller is voor relatiekwaliteit tussen ouder en kind. De tweede regressie analyse wordt gebruikt om het tweede en derde verband van het mediatie effect te meten. Bij het tweede verband is gekeken of ouderlijke conflicten een voorspeller is voor externaliserend gedrag. Voor het derde verband is gekeken naar het mediatie effect, waarbij is getoetst of zowel ouderlijke conflicten als de relatiekwaliteit tussen ouder en kind voorspellers zijn voor externaliserend gedrag. Uit de regressie analyse werden de variabelen gebruikt om deze in te voeren bij de Sobeltest. Deze test meet of er sprake is van een mediatie effect. Zo werd gekeken naar de invloed van ouderlijke conflicten op externaliserend gedrag. Wanneer de invloed van ouderlijke conflicten afneemt, als de relatiekwaliteit tussen ouder en kind toegevoegd wordt in de analyse, is er sprake van een mediatie effect. Als dit effect nul is, is er sprake van volledige mediatie en als er enkel een significante afname is, is er sprake van gedeeltelijke mediatie (Baron and Kenny, 1986). Daarnaast is exploratief gekeken naar

een mogelijk verschil tussen de kwaliteit van de vader-kind relatie en moeder-kind relatie op het mediatie effect. Dit is getoetst aan de hand van de tweede regressie analyse, waarmee het mediatie effect is onderzocht.

Tot slot is bij elke deelvraag een mogelijk sekseverschil bekeken, wat op nominaal meetniveau is gemeten. Dit is, afhankelijk van de deelvraag, getoetst door een tweeweg ANOVA, een bivariate correlatie analyse, een Fisher r-to-z transformatie en de regressie analyse van het mediatie effect, waarbij de afhankelijke en onafhankelijke variabelen per deelvraag zijn gehanteerd.

Resultaten

De algemeen beschrijvende statistieken van de concepten die gebruikt zijn in dit onderzoek zijn te vinden in Tabel 1. Hierbij gaat het om de concepten agressie, delinquentie, externaliserend gedrag, relatiekwaliteit met moeder, relatiekwaliteit met vader en ouderlijke conflicten.

Tabel 1

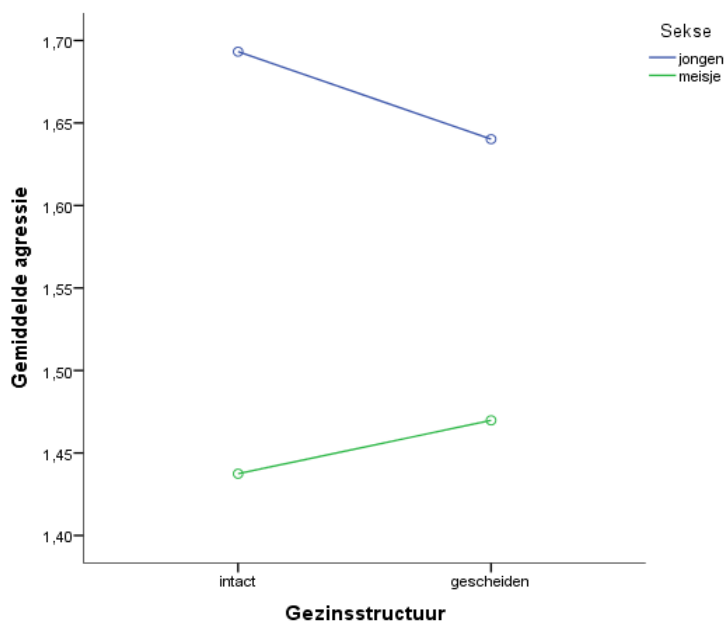
Beschrijvende statistieken voor de zes concepten, per gezinstype en sekse

Concept	Sekse	Gezinsstructuur						Totaal		
		Intact			Gescheiden			<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
		<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Agressie	Jongens	934	1.69	0.50	210	1.64	0.45	1144	1.68	0.49
	Meisjes	977	1.44	0.39	228	1.47	0.41	1205	1.44	0.39
	Totaal	1911	1.56	0.47	438	1.55	0.44	2349	1.56	0.46
Delinquentie	Jongens	935	1.23	0.37	210	1.27	0.41	1145	1.23	0.38
	Meisjes	977	1.06	0.18	228	1.09	0.19	1205	1.07	0.18
	Totaal	1912	1.14	0.30	438	1.18	0.34	2350	1.15	0.31
Externaliserend	Jongens	934	2.91	0.74	209	2.91	0.70	1166	2.92	0.74
	Meisjes	977	2.50	0.48	227	2.56	0.53	1228	2.51	0.49
	Totaal	1921	2.71	0.66	437	2.74	0.66	2406	2.71	0.66
Relatiekwaliteit vader	Jongens	932	4.16	0.57	202	3.81	0.98	1144	4.10	0.67
	Meisjes	975	4.23	0.56	216	3.95	0.86	1201	4.18	0.64
	Totaal	1917	4.19	0.57	419	3.88	0.92	2357	4.14	0.66
Relatiekwaliteit moeder	Jongens	936	4.15	0.51	209	4.03	0.64	1162	4.13	0.54
	Meisjes	977	4.22	0.55	229	4.20	0.62	1227	4.22	0.57
	Totaal	1923	4.19	0.53	439	4.12	0.63	2401	4.18	0.56
Ouderlijke Conflicten	Jongens	919	1.69	0.53	184	2.28	1.00	1107	1.79	0.67
	Meisjes	965	1.91	0.66	203	2.50	0.99	1176	2.01	0.77
	Totaal	1894	1.80	0.61	388	2.40	1.00	2295	1.91	0.73

Gezinsstructuur

Ten eerste werd verwacht dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer agressie en delinquentie vertonen dan jongeren uit intacte gezinnen. De Levene's test voor agressief gedrag is niet significant. Dit geeft aan dat er sprake is van gelijkheid in varianties. Uit de resultaten blijkt dat het gemiddeld agressief gedrag nauwelijks verschilt voor jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen. Een onafhankelijke t-toets geeft aan dat dit verschil ook niet significant is, $t(2358) = 0.42, p = .677$. De nulhypothese wordt niet verworpen. Dat wil zeggen dat jongeren uit gescheiden gezinnen in dezelfde mate agressief gedrag rapporteren als jongeren uit intacte gezinnen. Uit een tweede onafhankelijke t-toets blijkt dat de Levene's test voor delinquentie significant is. Er is geen sprake van gelijkheid in varianties. Uit de resultaten blijkt dat jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen verschillen in gemiddeld delinquent gedrag, dit verschil is significant, $t(604) = -2.37, p = .018$. De alternatieve hypothese wordt aangenomen. Dat wil zeggen dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer delinquent gedrag vertonen dan jongeren uit intacte gezinnen.

Een tweeweg ANOVA is uitgevoerd om het verschil op basis van sekse en gezinsstructuur in de mate van agressief gedrag te onderzoeken. Uit een tweeweg ANOVA voor de mate van agressief gedrag blijkt dat jongens en meisjes nauwelijks verschillen in gemiddeld agressief gedrag. Uit de resultaten blijkt dat er geen sprake is van een significante interactie in de effecten van gezinsstructuur en geslacht op de mate van agressief gedrag, $F(1, 2345) = 3.28, p = .07$. De grafiek behorend bij deze toets is te vinden in Figuur 1.

Figuur 1. Grafiek voor de gemiddelde agressie gecontroleerd voor de concepten gezinsstructuur en sekse van de adolescent

Tevens is een tweeweg ANOVA uitgevoerd om het verschil op basis van sekse en gezinsstructuur in de mate van delinquent gedrag te onderzoeken. Uit een tweeweg ANOVA voor de mate van delinquent gedrag blijkt dat jongens en meisjes verschillen in gemiddeld delinquent gedrag. Uit de resultaten blijkt dat er geen sprake is van een significante interactie tussen de effecten van gezinsstructuur en geslacht op de mate van delinquent gedrag, $F(1, 2346) = .638, p = .425$. Dat wil zeggen dat jongens en meisjes niet significant verschillend reageren op gezinsstructuur als het gaat om de mate van agressief en delinquent gedrag.

Ouderlijke conflicten

Ten tweede werd verwacht dat er een positieve samenhang is tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag bij jongeren. Een bivariate correlatie analyse laat zien dat er een significante positieve samenhang is tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag bij jongeren, $r(2272) = .12, p < .001$. Dat wil zeggen dat jongeren meer externaliserend gedrag vertonen naarmate er meer ouderlijke conflicten zijn.

Er is een aparte correlatie berekend voor jongens en meisjes om te toetsen of er sekseverschillen zijn in de samenhang tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag. Er is een positieve samenhang tussen deze concepten gevonden voor jongens, $r(1096) = .16, p < .001$ en voor meisjes, $r(1163) = .21, p < .001$. Deze correlatie is voor meisjes groter dan voor jongens. Met behulp van een tweezijdige Fisher r-to-z transformatie is gebleken dat dit verschil in uitkomsten niet significant is, $z = -1.23, p = .219$. Er is dus geen verschil tussen jongens en meisjes als het gaat om de samenhang tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag.

Kwaliteit ouder-kind relatie

Ten derde werd verwacht dat er een negatieve samenhang is tussen de kwaliteit van de ouder-kind relatie en externaliserend gedrag bij jongeren. Een bivariate correlatie analyse laat zien dat er een significante negatieve samenhang is tussen de kwaliteit van de moeder-kind relatie en externaliserend gedrag bij jongeren, $r(2354) = -.19, p < .001$. Daarnaast is een significante negatieve samenhang gevonden tussen de kwaliteit van de vader-kind relatie en externaliserend gedrag, $r(2328) = -.17, p < .001$. Dat wil zeggen dat jongeren meer externaliserend gedrag vertonen naarmate de relatiekwaliteit van ouder en kind afneemt.

Om te toetsen of er sekseverschillen zijn in de samenhang tussen relatiekwaliteit en externaliserend gedrag bij jongeren, is een aparte correlatie uitgevoerd voor jongens en meisjes. Voor de relatiekwaliteit van moeder-kind werd voor jongens en meisjes een significante negatieve samenhang gevonden, voor jongens $r(1140) = -.14, p < .001$ en voor meisjes $r(1203) = -.25, p < .001$. Deze is groter voor meisjes dan voor jongens. Met behulp van een tweezijdige Fisher r-to-z transformatie is gekeken of dit verschil in

uitkomsten voor jongens en meisjes significant is. De sekseverschillen bij de kwaliteit van de moeder-kind relatie bleek significant te zijn, $z = -2.77$, $p = .006$. In de negatieve samenhang van de relatiekwaliteit van moeder-kind en externaliserend gedrag bestaat dus een significant verschil tussen jongens en meisjes. Meisjes met een slechte relatiekwaliteit met moeder vertonen meer externaliserend gedrag dan jongens.

Voor de relatiekwaliteit van vader-kind is ook onderzoek gedaan naar sekseverschillen. Hieruit bleek een negatieve samenhang, voor jongens $r(1129) = -.15$, $p < .001$ en voor meisjes $r(1188) = -.19$, $p < .001$. Bij de tweezijdige Fisher r-to-z transformatie die is uitgevoerd bleek geen significant sekseverschil te zijn, $z = .16$, $p = .32$. In de negatieve samenhang van de relatiekwaliteit van vader-kind en externaliserend gedrag bestaat dus geen significant verschil tussen jongens en meisjes.

Kwaliteit ouder-kind relatie en ouderlijke conflicten

Ten vierde werd verwacht dat er een mediatie effect is van de relatiekwaliteit tussen ouder en kind op de relatie tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag. Om het mediatie effect te onderzoeken werd gebruik gemaakt van de methode die gebaseerd is op Baron en Kenny (1986). De hypothese werd getoetst door het uitvoeren van twee regressie analyses, waarbij er naar drie verbanden is gekeken (zie Tabel 2). Voor de correlaties van de concepten wordt verwezen naar Tabel 3.

Tabel 2

Regressie analyse van de drie concepten op externaliserend gedrag

	<i>F</i>	<i>b</i>	β	<i>p</i>
Ouderlijke conflicten	32.41	.11	.12	<.001
Relatiekwaliteit vader	66.83	-.17	-.17	<.001
Relatiekwaliteit moeder	88.84	-.23	-.19	<.001

Als eerste is gekeken of ouderlijke conflicten een voorspeller zijn voor relatiekwaliteit tussen ouder en kind. Uit de regressie analyse komt een significant resultaat, $F(1,2270) = 329,82$, $p < .001$. Er blijkt een negatief verband te zijn. Dit houdt in dat ouderlijke conflicten leiden tot een minder goede relatiekwaliteit tussen ouder en kind. Het tweede en derde verband zijn in één regressie analyse uitgevoerd. Bij het tweede verband is gekeken of ouderlijke conflicten een voorspeller zijn voor externaliserend gedrag. Uit de toetsing blijkt een significant resultaat, $F(1,2273) = 32,41$, $p < .001$. Er is een positief verband gevonden. Dit houdt in dat ouderlijke conflicten leiden tot meer externaliserend gedrag bij jongeren.

Voor het derde verband is gekeken naar het mediatie effect. Uit de eerste en tweede regressie analyse zijn de niet-gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten gebruikt, respectievelijk $-.517$ en $-.114$ en standaardafwijkingen, respectievelijk $.028$ en

.014. Deze zijn ingevoerd in de Sobeltest, die meet of er sprake is van een mediatie effect. Uit de Sobeltest komt een score van 7.45, $p = 0$. Hieruit blijkt een significant resultaat, waarbij er sprake is van een partieel mediatie effect. Dit houdt in dat er een partieel mediatie effect is van ouderlijke conflicten op externaliserend gedrag bij jongeren, waarbij de relatiekwaliteit tussen jongeren en ouders een mediërende factor is. Er is dus geen volledige mediatie van de relatiekwaliteit van ouder en kind, maar het voorspelt wel een deel van deze relatie. De alternatieve hypothese wordt aangenomen.

Tabel 3

Correlatie tussen de vier concepten

	Ouderlijke conflicten	Relatiekwaliteit vader	Relatiekwaliteit moeder	Externaliserend gedrag
Ouderlijke conflicten	-	-.36*	-.26*	.12*
Relatiekwaliteit vader	-.36*	-	.57*	-.17*
Relatiekwaliteit moeder	-.26*	.57*	-	-.19*
Externaliserend gedrag	.12*	-.17*	-.19*	-

Noot: * $p < .001$

Ook wanneer men de gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten vergelijkt tussen het directe effect tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag en het indirecte effect, waarbij de relatiekwaliteit tussen ouder en kind een mediërende factor is, is het mediatie effect zichtbaar, respectievelijk $\beta = .12$, $\beta = .06$ (zie Tabel 4). Ouderlijke conflicten voorspellen dus externaliserend gedrag, maar deze relatie wordt gedeeltelijk verklaard door de relatiekwaliteit tussen ouders en jongeren en externaliserend gedrag.

Ten vijfde werd exploratief gekeken naar een mogelijk verschil tussen de kwaliteit van vader-kind relatie en moeder-kind relatie op het mediatie effect. Dit is getoetst aan de hand van de regressie analyse waarmee het mediatie effect is onderzocht, waarbij de relatie tussen vader-kind en moeder-kind is gesplitst. Uit de toetsing blijkt een klein verschil tussen het effect van de relatiekwaliteit tussen vader-kind en moeder-kind op het mediatie effect. Beiden hebben een significant resultaat op het mediatie effect, respectievelijk $p = .014$, $p < .001$. Ook wanneer de gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten werden vergeleken, blijkt er een klein verschil op het mediatie tussen de vader-kind en moeder-kind relatiekwaliteit, $\beta = -.06$, $\beta = -.14$. De moeder-kind relatie lijkt iets meer invloed te hebben op externaliserend gedrag dan de vader-

kind relatie, al is dit geen significant verschil. De nulhypothese wordt aangenomen. Dit houdt in dat er geen verschil bestaat in het mediatie effect van de relatiekwaliteit van vader en moeder in de predictie van conflicten op externaliseren.

Tabel 4

Mediatie effect door het toevoegen van de relatiekwaliteit ouder-kind

	<i>F</i>	<i>B</i>	β	<i>p</i>
Ouderlijke conflicten	35.10	.11	.12	<.001
Ouderlijke conflicten gecontroleerd voor relatiekwaliteit ouder-kind	51.91	.05	.06	.008

Tevens is in het mediatie effect gekeken naar mogelijke verschillen in sekse van het kind. Hieruit blijkt een klein verschil tussen jongens en meisjes op het mediatie effect. De gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten van jongens en meisjes zijn, respectievelijk $\beta = -.13$, $\beta = -.17$. Dit houdt in dat het effect van ouderlijke conflicten en de relatiekwaliteit met ouders op externaliserend gedrag bij meisjes enigszins groter is dan bij jongens. Beiden hebben ze een significant resultaat op het mediatie effect van $p < .001$. De nulhypothese wordt aangenomen. Dit houdt in dat er geen significant verschil bestaat tussen jongens en meisjes op het mediatie effect.

Conclusie en Discussie

De gezinssysteemtheorie gaat uit van het gezin als een sociaal systeem, met systemen als het echtelijk systeem, het ouder-kind systeem en het broer-zus systeem. Deze subsystemen beïnvloeden elkaar onderling en worden tevens van buitenaf beïnvloed (Minuchin, 1985). In deze studie is nagegaan of gezinsfactoren een rol spelen bij de mate van externaliserend gedrag van jongeren en of daarbij sprake is van sekseverschillen. In dit onderzoek zijn de gezinsfactoren gezinsstructuur, ouderlijke conflicten en ouder-kind relatie uitgelicht. Tevens is een mediatie effect van de ouder-kind relatie op de relatie tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag onderzocht.

Ten eerste is gekeken naar een verschil in de mate van externaliserend gedrag van jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen en een eventueel sekseverschil. In overeenstemming met het onderzoek van onder andere Wells en Rankin (1991) blijkt dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer delinquent gedrag vertonen dan jongeren uit intacte gezinnen. Echter, er is geen verschil gevonden in de gemiddelde mate van agressie van jongeren uit gescheiden en intacte gezinnen. Dit is niet in overeenstemming met het onderzoek van onder meer Griffin en collega's (2000) en Pagani en collega's (1997). Dit verschil zou kunnen worden verklaard doordat in dit

onderzoek beperkt is gekeken naar de subsystemen rond jongeren. Door het onderzoek naar de subsystemen rond jongeren uit te breiden, bijvoorbeeld door het afnemen van interviews, zou meer kunnen worden geïnformeerd naar het gedrag van jongeren. Daarnaast is in bestaand onderzoek veelal gekeken naar een brede maat van externaliseren in plaats van agressie en delinquentie apart. Hoewel uit onderzoeken van onder meer Malone en collega's (2004) en Van der Valk en collega's (2005) consistent gemiddelde verschillen in de mate van externaliserend gedrag naar voren komen tussen jongens en meisjes blijkt uit deze onderzoeken niet dat jongens als gevolg van een scheiding meer met externaliseren reageren dan meisjes. In overeenstemming met het onderzoek van onder andere Van der Valk en collega's (2005) is geen sekseverschil gevonden in de relatie tussen echtscheiding en agressie en delinquentie.

Ten tweede is onderzocht of er een samenhang is tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag. Uit dit onderzoek blijkt een positieve samenhang tussen ouderlijke conflicten en externaliserend gedrag bij jongeren. Dit is in overeenstemming met de onderzoeken van Bradford en collega's (2008), Buehler en Gerard (2002) en Cummings en collega's (2004). Conform de uitkomsten van het onderzoek van Buehler en collega's (1997), is geen sekseverschil gevonden in deze samenhang. Dus in termen van externaliserend gedrag, lijken jongens en meisjes in dezelfde mate hinder te ondervinden van conflicten tussen ouders.

Ten derde is gekeken naar een eventuele samenhang tussen de kwaliteit van de ouder-kind relatie en externaliserend gedrag. In dit onderzoek is een negatieve samenhang gevonden tussen de relatiekwaliteit van ouder-kind en externaliserend gedrag. Dit komt overeen met het gevonden resultaat uit een studie van Laursen en Delay (2011). In de literatuur komt geen eenduidig sekseverschil tussen ouders naar voren in de samenhang tussen de relatiekwaliteit van ouder-kind en externaliserend gedrag (De Goede et al., 2009). Uit dit onderzoek blijkt geen sekseverschil bij de kwaliteit van de vader-kind relatie. Voor de kwaliteit van de moeder-kind relatie is echter wel een sekseverschil gevonden. Bij een slechte kwaliteit van de moeder-kind relatie vertonen meisjes meer externaliserend gedrag dan jongens. Dit is in tegenstelling tot het resultaat uit de studie van Branje en collega's (2009) en Rothbaum en Weisz (1994), waarbij een slechte ouder-kind relatie meer externaliserend gedrag bij jongens werd gevonden. Volgens Brody (1996) hebben meisjes meer empathie dan jongens. Hierdoor kunnen meisjes gevoeliger zijn voor een slechte kwaliteit van de ouder-kind relatie. Het welbevinden van meisjes kan het welzijn van beide ouders beïnvloeden, wat van invloed is op de kwaliteit van het huwelijk en op de ouder-kind relatie (Steinberg & Silverberg, 1987; VanderValk, Spruijt, DeGoede, Meeus & Maas, 2004). Het welbevinden van meisjes kan hierdoor indirect de kwaliteit van de ouder-kind relatie beïnvloeden. Er is sprake van een bidirectioneel verband (VanDerValk, DeGoede, Spruijt & Meeus, 2007).

Dit zou de grotere effectgrootte van meisjes bij een slechte kwaliteit van de ouder-kind relatie kunnen verklaren.

Ten vierde is onderzocht in hoeverre de kwaliteit van de ouder-kind relatie een mediërende factor is in de samenhang van ouderlijke conflicten op externaliserend gedrag bij jongeren en of hierbij sprake is van een sekseverschil. Uit de resultaten is een partieel mediatie effect van ouderlijke conflicten op externaliserend gedrag gevonden, waarbij de relatiekwaliteit tussen ouders en jongeren een mediërende factor is. Dit resultaat is in overeenstemming met andere onderzoeken, waarbij dit resultaat verklaard wordt door middel van het *spill-over effect*. Het spill-over effect houdt in dat spanningen in een relatie kunnen leiden tot problemen in andere relaties binnen een gezin (Almeida et al., 1999; Erel & Burman, 1995; Krishnakumar & Buehler, 2000). Dit onderzoek is een bevestiging voor deze verklaring, omdat uit de resultaten blijkt dat door veel conflicten tussen ouders, de relatiekwaliteit tussen ouder en kind verslechtert en dit kan leiden tot externaliserend gedrag. Hiernaast is gekeken naar een mogelijk verschil tussen de vader-kind relatie en moeder-kind relatie, omdat dit eventueel invloed zou kunnen hebben op het mediatie effect. Echter, in dit onderzoek is geen verschil gevonden in de relatiekwaliteit tussen vader-kind en moeder-kind. Tevens is gekeken naar een mogelijk verschil tussen jongens en meisjes in het mediatie effect, omdat dit mogelijk invloed kan hebben op het vertonen van externaliserend gedrag. In dit onderzoek is geen sekseverschil gevonden in het mediatie effect, wat in overeenstemming is met de uitkomsten van de onderzoeken van Benson en collega's (2008) en Cummings en collega's (2004).

In dit onderzoek is sprake van een aantal beperkingen. Zo is gebruik gemaakt van een selecte steekproef. Enkele scholen konden of wilden niet meedoen aan dit onderzoek. De deelnemende scholen zijn verspreid over het hele land, maar de selectie is ontstaan doordat scholen selectief werden uitgekozen door de studenten. Deze selectie kan zorgen voor een niet representatief beeld. Studenten hebben de scholen namelijk niet geselecteerd op basis van gelijke spreiding in Nederland, maar op basis van onder andere medewerking en contacten. Daarnaast is dit onderzoek cross-sectioneel, waardoor geen feitelijke uitspraken mogelijk zijn over de richting van de verbanden. Ook is er geen sprake geweest van een constante manier van afname van de vragenlijsten. Zo hebben studenten naar eigen inzicht de scholieren op locatie uitleg gegeven over de vragenlijst. Dit kan tot gevolg hebben gehad dat verschillen zijn ontstaan in de onderzoekssituatie wat heeft kunnen leiden tot wisselende resultaten. Tevens was in dit onderzoek sprake van zelfrapportage door jongeren, wat geleid kan hebben tot een beperkt beeld over het gedrag van de jongeren. Ook is uit de opmerkingen gebleken dat een aantal jongeren de vragenlijst te lang vond, wat heeft kunnen leiden tot

concentratievermindering tijdens het invullen van de vragenlijst. Dit kan invloed hebben gehad op de resultaten van dit onderzoek.

Tevens is in dit onderzoek een aantal sterke punten te benoemen. Dit onderzoek is gebaseerd op de gezinssysteemtheorie. Hierbij is niet alleen gekeken naar verschillende gezinstypen en de daarbij behorende subsystemen, maar ook naar de factoren die leiden tot deze verschillen. Door middel van het onderzoeken van het mediatie effect is niet alleen gekeken naar de directe relaties maar ook naar de indirecte relaties, waarbij er gekeken is naar het 'spill-over effect'. Daarnaast was er sprake van een grote steekproef van 2366 respondenten. Hierdoor hebben de bevindingen uit dit onderzoek goede mogelijkheden voor generalisatie. Ook hebben alle concepten een goede betrouwbaarheid.

In plaats van zelfrapportage zou toekomstig onderzoek zich op de jongere en de andere gezinsleden kunnen richten. Zo kan een beter totaalbeeld worden geven van het gedrag van jongeren en de invloed van de gezinsfactoren hierop. Ook kan in de toekomst gebruik worden gemaakt van een longitudinaal design, zodat uitspraken mogelijk zijn over de richting van de gevonden verbanden. Tot slot is het van belang om de invloed van gescheiden ouders op de ouder-kind relatiekwaliteit te onderzoeken, samen met de gevolgen die dit met zich meebrengt.

Dit onderzoek toont aan dat de gezinsfactoren gezinsstructuur, ouderlijke conflicten en ouder-kind relatie een rol spelen bij het externaliserend gedrag van jongeren. Dit past binnen de genoemde gezinssysteemtheorie. Uit dit onderzoek blijkt dat zowel het subsysteem ouders als het subsysteem ouder-kind van grote invloed is op externaliserend gedrag bij jongeren. Dus, zowel ouders als de jongeren zelf en de relatie van de jongeren met de ouders kan samenhangen met de ontwikkeling van externaliserend gedrag. Omtrent sekseverschillen zijn geen significante resultaten gevonden voor de factoren gezinsstructuur en ouderlijke conflicten. Echter, voor de moeder-kind relatie is wel sprake van een significant sekseverschil. Meisjes vertonen meer externaliserend gedrag dan jongens bij een slechte kwaliteit van de moeder-kind relatie.

Kortom, interventies moeten zich richten op de subsystemen in het gezin die worden benoemd in de gezinssysteemtheorie. Hierbij moet vooral aandacht zijn voor de relatie tussen ouders en tussen de ouder en jongeren om een mogelijk spill-over effect te voorkomen en externaliserend gedrag bij jongeren te beperken.

Referenties

- Almeida, D. M., Wethington, E., & Chandler, A. L. (1999). Daily transmission of tensions between marital dyads and parent-child dyads. *Journal of Marriage and Family, 61*, 49-61. doi:10.2307/353882
- Amato, P. R. (2003). Reconciling divergent perspectives: Judith Wallerstein, quantitative family research, and children of divorce. *Family Relations, 52*, 332-339. doi:10.1111/j.1741-3729.2003.00332.x
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family, 72*, 650-666. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x
- Apel, R., & Kaukinen, C. (2008). On the relationship between family structure and antisocial behavior: Parental cohabitation and blended households. *Criminology, 46*, 35-70. doi:10.1111/j.1745-9125.2008.00107.x
- Ary, D. V., Duncan, T. E., Biglan, A., Metzler, C. W., Noell, J. W., & Smolkowski (1999). Development of adolescent problem behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology, 27*, 141-150.
- Baerveldt, C., Rossem van, R., & Vermande, M. (2003). Pupils' delinquency and their social networks: A test of some network assumptions of the ability and inability models of delinquency. *The Netherlands Journal of Social Sciences, 39*, 107-125. doi:1874/88403
- Barnes, G. M., Hoffman, J. H., & Welte, J. W. (2006). Effects of parental monitoring and peer deviance on substance use and delinquency. *Journal of Marriage and Family, 68*, 1084-1104. doi:10.1111/j.1741-3737.2006.00315.x
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*, 1173-1182. doi:10.1037/0022-3514.51.6.1173
- Benson, M. J., Buehler, C., & Gerard, J. M. (2008). Interparental hostility and early adolescent problem behavior: Spillover via maternal acceptance, harshness,

- inconsistency, and intrusiveness. *Journal of Early Adolescence*, 28, 428-454.
doi:10.1177/0272431608316602
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J., & Osterman, K. (1992). *The Direct and Indirect Aggression scales*. Vasa, Finland: Abo Akademi University, Department of Social Sciences.
- Bradford, K., Vaughn, L. B., & Barber, B. K. (2008). When there is conflict: Interparental conflict, parent-child conflict en youth problem behaviors. *Journal of Family Issues*, 29(6), 780-805. doi:10.1177/0192513X07308043
- Branje, S. J. T., VanDoorn, M., VanderValk, I., & Meeus, W. (2009). Parent-adolescent conflicts, conflict resolution types, and adolescent adjustment. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30, 195-204. doi:10.1016/j.appdev.2008.12.004
- Brody, L. R. (1996). Gender, emotional expression, and parent-child boundaries. In R. D. Kavanaugh, B. Zinmierberg et al. (Eds.), *Emotion: Interdisciplinary perspectives* (pp. 139-170). Hillsdale, NJ: Erlbaum
- Buehler, C., Anthony, C., Krishnakumar, A., Stone, G., Gerard, J., & Pemberton, S. (1997). Interparental conflict and youth problem behaviors: A meta-analysis. *Journal of Child and Family Studies*, 6, 233-247. doi:10.1023/A:1025006909538
- Buehler, C., & Gerard, J. M. (2002). Ineffective parenting and childrens' and adolescents' maladjustment. *Journal of Marriage and Family*, 64, 78-92.
doi:10.1111/j.1741- 3737.2002.00078.x
- Buehler, C., Krishnakumar, A., Stone, G., Anthony, C., Pemberton, S., & Gerard, J. (1998). Interparental conflict styles and youth problem behaviors: A two-sample replication study. *Journal of Marriage and Family*, 60, 119-132.
doi:10.2307/353446
- Cavanagh, S. E., Huston, A. C. (2006). Family instability and children's early problem behavior. *Social Forces*, 85, 551-581. doi:10.1353/sof.2006.0120
- Chase-Lansdale, P. L., Cherlin. A. J., & Kiernan, K. E. (1995). The long-term effects of parental divorce on the mental health of young adults: A developmental

- perspective. *Child Development*, 66, 1614-1634.
doi:0009-3920/95'6606-0008801.001
- Collins, W., & Russel, G. (1991). Mother-child and father-child relationships in middle adolescence: A developmental analysis. *Developmental Review*, 11, 99-136.
doi:10.1016/0273-2297(91)90004-8
- Cummings, E. M., Goeke-Morey, M. C., & Papp, L. M. (2004). Everyday marital conflict and child aggression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32, 191-202.
doi:10.1023/B:JACP.0000019770.13216
- De Goede, I. H. A., Branje, S. J. T., & Meeus, W. H. J. (2009). Developmental changes in adolescents' perceptions of relationships with their parents. *Journal Youth Adolescence*, 38, 75-88. doi:10.1007/s10964-008-9286-7
- Dekovic, M., & Prinzie, P. (2008). De rol van het gezin in de ontwikkeling van antisociaal gedrag. In I. Weijers, & C. Eliaerts. *Jeugdcriminologie: achtergronden van jeugdcriminaliteit* (p. 143-162). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Demuth, S., & Brown, S. L. (2004). Family structure, family processes, and adolescent delinquency: The significance of parental absence versus parental gender. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 41, 58-81.
doi:10.1177/0022427803256236
- Dumenci, L., Achembach, T. M., & Windle, M. (2011). Measuring context-specific and cross-contextual components of hierarchical constructs. *Journal of Psychopathology Behavioral Assessment*, 33, 3-10.
doi:10.1007/s10862-010-9187-4
- El-Sheikh, M., & Elmore-Staton, L. (2004). The link between marital conflict and child adjustment: Parent-child conflict and perceived attachments as mediators, potentiators, and mitigators of risk. *Development and Psychopathology*, 16, 631-648. doi:10.10170S0954579404004705
- Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 118, 108-131.
doi:10.1037//0033-2909.118.1.108

- Essex, M. J., Klein, M. H., Cho, E., & Kraemer, H. C. (2003). Exposure to maternal depression and marital conflict: Gender differences in children's later mental health symptoms. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 42*(6), 728-737. doi:10.1097/01.CHI.0000046849.56865.1D
- Fletcher, A. C., Steinberg, L., & Williams-Wheeler, M. (2004). Parental influences on adolescent problem behavior revisiting Stattin en Kerr. *Child development, 75*, 781-796. doi:10.1111/j.1467-8624.2004.00706.x
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the personal relationship in their social networks. *Developmental Psychology, 21*, 1016-1024. doi: 10.1037//0012-1649.21.6.1016
- Galambos, N. L., Barker, E. T. & Almeida, D. M. (2003). Parents do matter: Trajectories of change in externalizing and internalizing problems in early adolescence. *Child Development, 74*, 578-594. doi:10.1111/1467-8624.7402017.
- Gerard, J. M., Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2006). Marital conflict, parent child relations, and youth maladjustment: A longitudinal investigation of spillover effects. *Journal of Family issues, 27*, 951-975. doi:10.1177/0192513X05286020
- Griffin, K. W., Botvin, G. J., Scheier, L. M., Diaz, T., & Miller, N. L. (2000). Parenting practices as predictors of substance use, delinquency, and aggression among urban minority youth: Moderating effects of family structure and gender. *Psychology of Addictive Behaviors, 14*, 174-184. doi:10.1037//0893-164X.14.2.174
- Grych, J. H., & Fincham, F. D. (1990). Marital conflict and children's adjustment: A cognitive-contextual framework. *Psychological Bulletin, 108*, 267-290. doi:10.1037//0033-2909.108.2.267
- Grych, J. H., & Fincham, F. D. (2001). *Interparental conflict and child development*. Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511527838>

- Grych, J. H., Seid, M. & Fincham, F. D. (1992). Assessing marital conflict from the child's perspective. *Child Development*, 63, 558-572.
doi: 10.1111/j.1467-8624.1992.tb01646.x
- Harold, G. T., Shelton, K. H., Goeke-Morey, M. C., & Cummings, E. M. (2004). Marital conflict, child emotional security about family relationships and child adjustment. *Social Development*, 13, 350-376. doi:10.1111/j.1467-9507.2004.00272.x
- Kim, K. L., Jackson, Y., Conrad, S. M., & Hunter, H. L. (2008). Adolescent report of interparental conflict: The role of threat and self-blame appraisal on adaptive outcome. *Journal of Child and Family Studies*, 17(5), 735-751.
doi:10.1007/s10826-007-9187-5
- Kotelchuck, M. The infants' relationship to the father: Experimental evidence. In M. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development*. New York: Wiley, 1976.
- Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family Relations*, 49, 25-44.
doi:10.1111/j.1741-3729.2000.00025.x
- Krishnakumar, A., Buehler, C., & Barber, B. K. (2003). Youth perceptions of interparental conflict, ineffective parenting, and youth problem behaviors in European-American and African-American families. *Journal of Social and Personal Relationships*, 20, 239-260. doi:10.1177/0265407503020002007
- Lansford, J. E., Malone, P. S., Castellino, D. R., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2006). Trajectories of internalizing, externalizing, and grades for children who have and have not experienced their parents' divorce or separation. *Journal of Family Psychology*, 20, 292-301. doi:10.1037/0893-3200.20.2.292
- Laursen, B., & Delay, D. (2011). Parent-child relationship. *Encyclopedia of Adolescence*, 2, 233-241. doi: 10.1016/B978-0-12-373951-3.00075-2
- Lewis, C., & Lamb, M. E. (2003). Fathers' influences on children's development: The evidence from two-parent families. *European Journal of Psychology of Education*, 18, 211-228. doi:10.1007/BF03173485

- Liu, J. (2004). Childhood externalizing behavior: Theory and implications. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 17*, 93-103.
doi:10.1111/j.1744- 6171.2004.tb00003.x
- Malone, P. S., Lansford, J. E., Castellino, D. R., Berlin, L. J., Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (2004). Divorce and child behavior problems: Applying latent change score models to life event data. *Structural Equation Modeling, 11*, 401-423. doi:10.1207/s15328007sem1103_6
- Martin, M. J., Bascoe, S. M., & Davies, P. T. (2011). Family relationships. *Encyclopedia of Adolescence, 2*, 84-95. doi:10.1016/B978-0-12-373915-5.00053-X
- Mathijssen, J. J. J. P., Koot, H. M., Verhulst, F. C., De Bruyn, E. E. J., & Oud, J. H. L. (1998). The relationship between mutual family relations and child psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and allied Disciplines, 39*, 477-487. doi:10.1017/S0021963098002388
- Minuchin, P. (1985). Families and individual development: Provocations from the field of family therapy. *Child Development, 56*, 289-302.
doi:0009-3920/85/5602-0003\$01.00
- Pagani, L., Boulerice, B., Tremblay, R. E., & Vitaro, F. (1997). Behavioural development in children of divorce and remarriage. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 38*, 769-781. doi:10.1111/j.1469-7610.1997.tb01595.x
- Reef, J., Diamantopoulou, S., Van Meurs, I., Verhulst, F. C., & Van der Ende, J. (2011). Developmental trajectories of child to adolescent externalizing behavior and adult DSM-IV disorder: Results of a 24-year longitudinal study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 46*, 1233-1241. doi:10.1007/s00127-010-0297-9
- Rinaldi, C. M., & Howe, N. (2012). Mothers' and fathers' parenting styles and associations with toddlers' externalizing, internalizing and adaptive behaviors. *Early Childhood Research Quarterly, 27*, 266-273.
doi:10.1016/j.ecresq.2011.08.001
- Robbers, S. C. C., Bartels, M., van Beijsterveldt, C. E. M. T., Verhulst, F. C., Huizink, A. C., & Boomsma, D. I. (2011). Pre-divorce problems in 3-year-olds: a prospective

study in boys and girls. *Social Psychiatry*, 46, 311–319.

doi:10.1007/s00127-010-0199-x

Rothbaum, F., & Weisz, J. R. (1994). Parental caregiving and child externalizing behavior in nonclinical samples: A meta-analysis. *Psychology Bulletin*, 116, 55-74.

doi:10.1037//0033-2909.116.1.55

Rubin, K. H., Dwyer, K. M., Booth-LaForce, C., Kim, A. H., Burgess, K. B., & Rose Krasnor, L. (2004). Attachment, friendship, and psychosocial functioning in early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 24, 326-356.

doi:10.1177/0272431604268530

Scaramella, L. V., Conger, R. D., & Simons, R. L. (1999). Parental protective influences and gender-specific increases in adolescent internalizing and externalizing problems. *Journal of Research on Adolescence*, 9, 111-141.

doi:10.1207/s15327795jra0902_1

Spruijt, E. (2007). *Scheidingskinderen*. Uitgeverij SPW, Amsterdam.

Steinberg, L., & Silverberg, S. B. (1987). Influences on marital satisfaction during the middle stages of the family life cycle. *Journal of Marriage and the Family*, 49, 751-760. doi:10.2307/351969

Stocker, C. M., Richmond, M. K., Low, S. M., Alexander, E. K., & Elias, N. M. (2003). Marital conflict and children's adjustment: Parental hostility and children's interpretations as mediators. *Social Development*, 12, 149-161.

doi:10.1111/1467-9507.00226

Sun, Y. (2001). Family environment and adolescents' well-being before and after parents' marital disruption: A longitudinal analysis. *Journal of Marriage and Family*, 63, 697-713. doi:10.1111/j.1741-3737.2001.00693.x

VanderValk, I., DeGoede, M., Spruijt, E., & Meeus, W. (2007). A longitudinal study on transactional relations between parental marital distress and adolescent emotional adjustment. *Adolescence*, 42, 115-136.

VanderValk, I., Spruijt, E., de Goede, M., Maas, C., & Meeus, W. (2005). Family structure and problem behavior of adolescents and young adults: A growth-curve study. *Journal of Youth and Adolescence, 34*, 533-546.

doi:10.1007/s10964-005-8841-8

VanderValk, I., Spruijt, E., de Goede, M., Meeus, W., & Maas, C. (2004). Marital status, marital process, and parental resources in predicting adolescents' emotional adjustment : A multilevel analysis. *Journal of Family Issues, 25*, 291-317.

doi:10.1177/0192513X03257429

Wells, L. E., & Rankin, J. H. (1991). Families and delinquency: A meta-analysis of the impact of broken homes. *Social Problems, 38*, 71-93. doi:10.2307/800639